

MINISTERSTWO WYZNAŃ RELIGIJNYCH
I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO

PROGRAM NAUKI

(TYMCZASOWY)

W PAŃSTWOWYM LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCYM
Z POLSKIM JĘZYKIEM NAUCZANIA

ZAGADNIENIA ŻYCIA WSPÓŁCZESNEGO

1937

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO
KSIĄŻEK SZKOLNYCH WE LWOWIE

134737

DBC 17075

225/9

MINISTERSTWO WYZNAŃ RELIGIJNYCH
I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO

PROGRAM NAUKI

(TYMCZASOWY)

W PAŃSTWOWYM LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCYM
Z POLSKIM JĘZYKIEM NAUCZANIA

Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna
we Wrocławiu

WRO0073822

ZAGADNIENIA ŻYCIA WSPÓŁCZESNEGO

1937

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO
KSIĄŻEK SZKOLNYCH WE LWOWIE

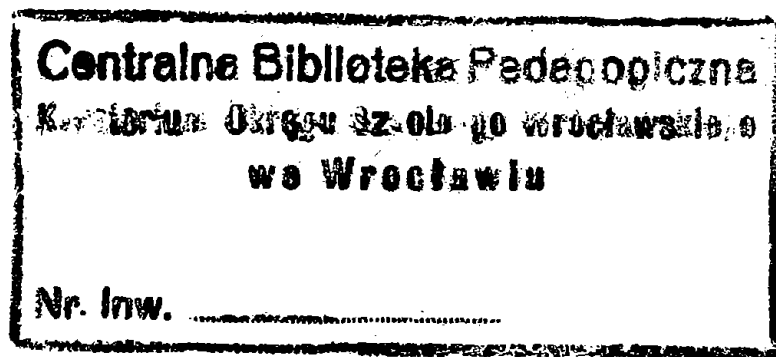
Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna
we Wrocławiu

WRO0073822

ODBITO W DRUKARNI
B. POŁONIECKIEGO WE LWOWIE

ZAGADNIENIA ŻYCIA WSPÓŁCZESNEGO

*Wydział humanistyczny, klasyczny, matematyczno-
fizyczny i przyrodniczy*

CELE NAUCZANIA

1. Poznanie najważniejszych zjawisk z życia politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego państwa polskiego.
2. Uświadomienie zagadnień związanych z obroną państwa oraz jego najważniejszych zadań na przyszłość; zrozumienie roli jednostki w narodzie i państwie, wyrabianie czynnej postawy obywatelskiej.

KLASA I

(2 godziny tygodniowo)

I

Wieś i jej rola w życiu Polski

Typy wsi w Polsce. [Osadnictwo wiejskie i jego zależność od różnych warunków fizjograficznych.]

Rolniczy charakter dzisiejszego państwa polskiego

[na ogólnym tle rozwoju stosunków gospodarczych w dawnej Polsce]. Porównanie z innymi państwami współczesnymi.

Przeludnienie wsi polskiej i poczynania zmierzające do poprawy tego stanu rzeczy. Zróźnicowanie społeczne ludności wiejskiej.

Emigracja polska, jej główne ośrodki i łączność z krajem. [Najważniejsze migracje ludności w świecie współczesnym; typy i szlaki.] [Walka o miejsce na ziemi. Powiększanie obszarów zamieszkanym.]

Wytwórczość wsi polskiej i czynniki wpływające na nią. Spółdzielnie. [Dochód społeczny oraz opłacalność gospodarstw rolnych.] Zajęcia dodatkowe ludności wiejskiej. Wysiłki państwa, samorządów, zrzeszeń oraz jednostek, zmierzające ku podniesieniu kultury rolnej oraz poziomu życia wsi w Polsce. Kultura rolna w Polsce w porównaniu z innymi państwami.

Współzależność miasta i wsi. Udział rolnictwa w całości kształcie gospodarki państwa polskiego. [Zdolność konkurencyjna polskich produktów rolnych na rynkach zagranicznych.]

Zagadnienie samowystarczalności państwa polskiego w zakresie produkcji rolnej i hodowlanej. [Wysiłki państw europejskich, zmierzające do zapewnienia samowystarczalności w tej dziedzinie.]

Życie kulturalne wsi polskiej; oświata. [Społeczno-obyczajowe życie wsi.] Swoiste cechy kultury wiejskiej w związku z pracą na roli. [Tradycje rolnicze w duchowej kulturze Polski.]

II

U p r z e m y s ł o w i e n i e i u r b a n i z a c j a P o l s k i

Miasta: ich typy i klasyfikacja; rozmieszczenie. Zagadnienie racjonalnej budowy miast.

Wielkie miasta w Polsce [dawnej i] dzisiejszej. Ich rola i wpływ na życie całego kraju [w porównaniu z wielkimi ośrodkami miejskimi w innych państwach]. Skład ludności miast w Polsce, jego przemiany, zróźnicowanie społeczne ludności miejskiej.

Wytwórczość rzemieślnicza i drobno-przemysłowa w Polsce, formy własności i rodzaje pracy oraz rola tej wytwórczości w gospodarce państwa polskiego.

Wytwórczość wielkiego przemysłu w oparciu o własne i importowane surowce. Formy własności i rodzaje pracy. Kapitał. Rola wytwórczości wielko-przemysłowej w całości kształcie gospodarki państwa polskiego [na tle porównawczym z państwami innymi]. Znaczenie przemysłu dla obrony kraju. Polski przemysł wojenny. [Przemysł wojenny państw sąsiadujących z Polską.]

Rozwój rzemiosła i przemysłu w Polsce i jego znaczenie pod względem demograficznym, społeczno-gospodarczym i kulturalnym. Działalność państwa w zakresie rozwoju rzemiosła i przemysłu. Surowce i zagadnienia kolonialne Polski. [Walka o surowce w świecie i zagadnienia kolonialne wielkich państw.]

Organizacja wymiany towarów przemysłowych. Eksport polski na rynki światowe. [Handel światowy po wielkiej wojnie i jego przemiany.] [Światowe ośrod-

ki produkcji i obszary konsumpcji.] Rola dróg morskich w dążeniu do niezależności i rozwoju gospodarczego. [Walka o przewagę na morzach.] [Wielkie szlaki komunikacyjne i handlowe na lądzie, wodzie i w powietrzu. Rola osadnicza, gospodarcza i polityczna dróg.]

Charakterystyka życia i pracy w ośrodkach miejskich i przemysłowych; racjonalizacja i mechanizacja pracy. Rola człowieka i jego zdolności. Prawo pracy, jej ochrona i opieka społeczna.

Życie kulturalne miast polskich. [Zagadnienia społeczne, obyczajowe i kulturalne związane z uprzemysłowieniem i urbanizacją. Podobieństwa i różnice w tym zakresie między Polską a najbardziej typowymi państwami świata.]

III.

Ogólna charakterystyka państwa polskiego ze stanowiska geograficznego i gospodarczego

Najważniejsze obszary pod względem gospodarczym. Współzależność różnych ośrodków gospodarczych w Polsce. Rozprowadzanie wytwarzanych dóbr i zagadnienia komunikacyjne. Dostęp do morza jako podstawowe zagadnienie gospodarcze i polityczne.

Rola państwa polskiego w organizowaniu i kierowaniu życiem gospodarczym. [Niebezpieczeństwa „rabunkowej“ gospodarki bogactw naturalnych. Problem ochrony przyrody.]

Siła gospodarcza państwa polskiego wobec świata i czynniki kształtujące ją. [Bilans płatniczy Polski ze szczególnym uwzględnieniem bilansu handlowego.]

Położenie Polski wobec sąsiadów, w Europie i świecie. Położenie Polski w stosunku do morza. Faktyczne i potencjalne zaludnienie kraju. [Dynamika ruchu ludności w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem warstw społecznych oraz grup narodowościowych.] Obszar i ludność jako źródła potęgi politycznej państwa.

Ocena geograficznego położenia Polski, ukształtowania powierzchni, rozmieszczenia ludności, warsztatów, surowców i dróg z punktu widzenia obronności państwa.

Ośrodki ludności polskiej za granicą i ich związki z krajem.

KLASA II

(2 godziny tygodniowo)

I

Dochód i dobrobyt społeczny w Polsce

[Potrzeby ludzkie i ich hierarchia.] Stan posiadania i źródła dochodu indywidualnego w Polsce. Budżet rodziny. Zagadnienie oszczędności oraz kapitalizacji wewnętrznej. Dochód społeczny w Polsce, jego podział między warstwy ludności. [Znaczenie inicjatywy indywidualnej i społecznej w zakresie powiększenia do-

brobytu.] Ingerencja państwa w zakresie podziału dochodu społecznego.

II

Zasadnicze cechy współczesnego ustroju społecznego w Polsce

[Grupy ludzkie zorganizowane. Węzły łączące ludzi.] Pojęcie społeczeństwa i grupy społecznej. Naród jako twór dziejowy. Znaczenie więzów łączących ludzi w naród. [Dawne i dzisiejsze typy ustrojów społecznych.] [Społeczność polska jako twór dziejowy.] Podstawy obecnego ustroju społecznego w Polsce: własność indywidualna, prawo wyboru zawodu, rodzina jako podstawowa jednostka społeczna, mnogość grup, wolność stowarzyszania się, równość wobec prawa. Układ warstw społecznych w związku ze stopniem wykształcenia, funkcjami zawodowymi i stanem majątkowym jednostek. Zawód jako forma uczestnictwa w pracy zorganizowanego społeczeństwa. Wzajemne przenikanie warstw i demokratyzacja społeczna oraz rola państwa w tym procesie. [Ustrój społeczny w państwach sąsiadujących z Polską.]

III

Najważniejsze zagadnienia kulturalne Polski współczesnej

Kultura i jej składniki. [Zasadnicze cechy kultury polskiej jako wynik dziejowego dorobku narodu polskiego.]

[Udział warstw w tworzeniu kultury oraz wymiana

wartości kulturalnych między wsią i miastem.] Zagadnienie powszechnego udostępnienia wartości kulturalnych w Polsce [w zestawieniu z innymi państwami]. Szkolnictwo i działalność oświatowa w podnoszeniu potrzeb kulturalnych i pobudzaniu twórczości na polu kultury.

Rola nauki i sztuki w kulturze duchowej społeczeństwa. Inicjatywa społeczna i prywatna w dziedzinie popierania twórczości kulturalnej w zakresie nauki, sztuki i literatury; pomoc państwa. Organizacja polskiej kultury umysłowej i artystycznej.

[Organizowanie życia i twórczości kulturalnej w państwach europejskich.]

Kultura społeczno-moralna w stosunkach międzyludzkich, w urządzeniach i organizacji życia społecznego. Zwyczaje i obyczaje.

Jednostka, jej potrzeby w zakresie życia kulturalnego oraz jej współuczestnictwo w tworzeniu dóbr kulturalnych i korzystaniu z nich.

[Wzajemna zależność rozwoju kultury i ekspansji politycznej i gospodarczej.] [Wpływ rozwoju techniki na zmianę warunków życia kulturalnego.] Kultura duchowa jako więź i siła narodu i państwa.

IV

Państwo jako forma organizacji narodu i społeczeństwa. Podstawy organizacyjne państwa polskiego

Pojęcie państwa i jego ustroju. Cele i zadania państwa współczesnego [na tle ogólnego rozwoju history-

cznego] [na tle porównawczym]. [Różne formy ustrojów państwowych i ich różnice.]

Państwo narodowe i narodowościowe. Mniejszości narodowościowe w państwie polskim.

Władza zwierzchnicza w państwie. Konstytucja jako ustawa zasadnicza państwa. Główne organy władzy w państwie i ich atrybucje. Centralizm i samorząd. Działalność prawodawcza państwa. Ład i bezpieczeństwo wewnątrz państwa. Wymiar sprawiedliwości. Przewrządność. Kontrola nad organami władzy. Prawa i obowiązki obywatelskie. [Doświadczenia dziejowe Polski w zakresie organizacji wewnętrznej państwa i ich wyzyskanie w obowiązującej konstytucji.]

Finanse państwa, jego majątek i dochody. Podatki, cła, monopole. Budżet państwowy. Dbalność o dobrobyt materialny ludności.

Stosunek państwa do wyznań religijnych. Zasada tolerancji. Stanowisko kościoła katolickiego.

Polityka zagraniczna państwa polskiego w związku z zasadniczymi problemami politycznymi i gospodarczymi Polski [w ciągu dziejów.] Udział i rola Polski w instytucjach międzynarodowych.

Organizacja siły zbrojnej w Polsce. Siła obronna państwa polskiego jako podstawa samodzielności politycznej i gospodarczej. Silna armia polska jako gwarantka całości i bezpieczeństwa państwa. [Doświadczenia dziejowe Polski w tym zakresie.]

[Siły zbrojne sąsiadów Polski.]

Opieka państwa polskiego nad skupieniami ludności polskiej za granicą.

V

J e d n o s t k a i p a ń s t w o

[Stosunek jednostki i państwa na tle rozwoju historycznego.] Udział jednostki w życiu zbiorowym i wynikające stąd dla niej obowiązki. Rola inicjatywy prywatnej i twórczości indywidualnej w dorobku kulturalnym i materialnym. Rola i znaczenie przywódców.

Rola państwa w życiu zbiorowym i indywidualnym; co daje i zabezpiecza jednostce państwo.

UWAGI

Program „Zagadnień życia współczesnego“ ujęty jest w kilka zasadniczych zagadnień, związanych z kulturą duchową i materialną Polski, z jej ustrojem politycznym i społecznym oraz z rolą wsi, miast i ośrodków przemysłowych w życiu państwa. Zakończeniem kursu klasy I jest opracowanie ogólnej charakterystyki państwa polskiego ze stanowiska geograficzno-gospodarczego, a klasy II — uświadomienie roli państwa w życiu zbiorowym i indywidualnym oraz praw i obowiązków jednostki.

W tym co program nazywa „zagadnieniem“ należy rozróżnić: problemy, które można opracować w szkole na podstawie odpowiednio dobranego materiału zapoznając uczniów z ustalonymi w nauce rozwiązaniami oraz takie problemy ogólne, które mają charakter hasła lub wskazań, ważnych dla uświadomienia zadań stojących przed państwem polskim i dla zrozumienia wynikających stąd obowiązków obywatelskich. Do tego

typu problemów, należą np. zagadnienia kolonialne Polski, silna armia jako gwarantka całości i bezpieczeństwa państwa itp.

Chociaż materiał faktyczny skupiony wokół wspomnianych zagadnień odnosi się do różnych nauk specjalnych, to jednak potraktowany jest w sposób łączny, w takich związkach i połączeniach, w jakich występuje w życiu. Tak więc np. przy omawianiu roli wsi w całości życia Polski — należy uwzględnić wiadomości zarówno z życia gospodarczego jak społecznego, kulturalnego, gdyż tak występują one w rzeczywistości.

Opracowując całość kursu „Zagadnień życia współczesnego“ nauczyciel winien zwrócić uwagę na: 1) wyzyskanie wiadomości i pojęć, zdobytych przez uczniów w toku nauki gimnazjalnej, 2) nadanie całemu materiałowi charakteru dynamicznego, 3) racjonalne wykorzystanie pozostawionej mu swobody w doborze i rozwijaniu zagadnień.

Wiele kwestyj umieszczonych w programie jest przerabianych w kursie gimnazjalnym. Pozostawienie ich w liceum podyktowane było z jednej strony konstrukcją samego programu, z drugiej zaś strony chęcią zwrócenia uwagi na powtórzenie rzeczy ważniejszych. W każdym przypadku wyzyskanie materiału gimnazjalnego winno być połączone z jego pogłębieniem i rozszerzeniem oraz z pewną systematyzacją.

Nadanie materiałowi charakteru dynamicznego możliwe będzie przez omówienie kierunków rozwojowych, tła historycznego polskiego oraz porównania z innymi

państwami. Wyzyskując w pracy szkolnej posiadany i dostępny materiał faktyczny należy dążyć raczej do ujęć i omówień zasadniczych. Nauczyciel i uczniowie winni uchwycić „teraźniejszość“ jako etap przejściowy między „wczoraj“ i „jutro“. Stąd też wynika postulat uwzględniania w miarę możliwości przy wszystkich ważniejszych kwestiach podbudowy historycznej. Nie będzie to jednak szczegółowe rozpatrywanie rozwoju jakiegoś zagadnienia z punktu widzenia historycznego, lecz tylko niezbędne zaznaczenie najważniejszych punktów, w postaci bądź powołania się lub przypomnienia materiału znanego już uczniom, bądź też podania wiadomości przez nauczyciela w formie wykładu. Pożądaną byłoby rzeczą nawiązanie ścisłego kontaktu z nauczycielem historii, który mógłby odpowiedni materiał szerzej opracować na swych lekcjach. Porównywając Polskę z innymi państwami należy z reguły uwzględniać jej sąsiadów oraz inne państwa zarówno różniące się od niej krańcowo jak i najbardziej zbliżone pod danym względem.

Rozwinięcia zagadnień podstawowych (podanych drukiem rozstrzelonym) potraktowane są dość obszernie. Wśród wymienionych tam kwestyj niektóre ujęte są w nawiasy. Nauczyciel obowiązany jest przerobić wszystkie kwestie nieumieszczone w nawiasach, a spośród pozostałych wybrać niektóre według własnego uznania, zależnie od swego wykształcenia specjalnego, zainteresowań klasy, wydziału liceum, istniejących pomocy naukowych, potrzeb regionalnych itp. Zrezygnowanie z opracowania niektórych kwestyj da-

nych do wyboru nie zawsze powinno jednak doprowadzić do ich całkowitego pominięcia. Czasami, gdy dana kwestia jest ważna według nauczyciela, lecz brak czasu nie pozwala na jej szczegółowe opracowanie, można krótkim wykładem, informacją, samym wspomnieniem o istnieniu danej sprawy poruszyć ją bez szczegółowego rozwijania.

Wśród kwestyj stanowiących rozwinięcia zagadnień zasadniczych znajdują się czasami kwestie o niewielkim zakresie materiału faktycznego, które umieszczono głównie ze względu na ich ważność. W tych przypadkach nie należy dążyć do rozszerzania danego tematu, pamiętając że dobór kwestyj i ich sformułowanie nie było przeprowadzane bynajmniej pod kątem ujednostajnienia czasowego. Niektóre z nich zajmą większą ilość czasu, inne mniejszą.

Kolejność zagadnień podstawowych jest ustalona, z wyjątkiem zagadnienia I i II w kursie klasy I-ej. W ośrodkach wiejskich i małomiasteczkowych należy przerobić najpierw zagadnienie I, w ośrodkach miejskich i ośrodkach przemysłowych — zagadnienie II. Natomiast nauczyciel posiada swobodę w ustaleniu kolejności przerabiania i ujmowania materiału faktycznego w ramach zagadnień.

Całość materiału faktycznego, którym młodzież będzie operować, można podzielić, biorąc pod uwagę źródła wiadomości, na dwie części: 1) materiał „książkowy“ i 2) materiał „obserwacyjny“.

Podstawą pracy pod względem ilościowym i jakościowym będzie materiał książkowy, czerpany z po-

dręcznika oraz roczników i opracowań statystycznych, ustaw i rozporządzeń, artykułów, monografii, dzieł popularno-naukowych itp. Uzupełnieniem tego materiału winien być materiał obserwacyjny, zdobyty i ciągle zdobywany przez uczniów poprzez samorzną obserwację zjawisk, odnoszących się zarówno do środowiska lokalnego jak i całego państwa, poprzez lekturę gazet, zorganizowane i celowo przeprowadzane wy-cieczki itp.

Wzajemne ustosunkowanie obu rodzajów materiału jest rzeczą podstawowej wagi dla wartości i skuteczności pracy w zakresie tego przedmiotu. Należy przede wszystkim wziąć pod uwagę niejednorodną ich wartość — zarówno pod względem jakościowym jak i ilościowym. Wiadomości dostarczone przez książki będą na ogół pewne, obiektywne, opracowane i uzasadnione naukowo, odnoszące się w większości przypadków do całości państwa, podczas gdy obserwacja, choćby przeprowadzana celowo i jak najskrupulatniej, w najlepszych nawet warunkach, da materiał raczej niepewny, o zabarwieniu subiektywnym, jednostronny i ograniczony do najbliższego środowiska. Dlatego też decydującą rolę w nuczaniu odgrywać będzie podręcznik i wszelkiego rodzaju pomoce książkowe, natomiast materiał obserwacyjny — będzie raczej nosić charakter ilustracji, unaocznienia pewnych zjawisk, zdobywania konkretnej, życiowej treści dla używanych terminów naukowych.

Dla zwiększenia i wydatniejszego użytkowania materiału obserwacyjnego byłoby rzeczą pożądaną racjo-

nalnie zorganizować pracę nad jego zdobywaniem. Pozwoli to nie ograniczać się w toku nauczania do przypadkowych, niczym ze sobą niepowiązanych wiadomości, płynących z obserwacji, lecz da wiele przykładów, ułatwiających uczniom zrozumienie całokształtu życia państwa polskiego i środowiska lokalnego. Jest rzeczą ważną, aby uczeń uczący się o pewnych sprawach w skali ogólnopństwowej wiedział, jak się dana kwestia przedstawia w jego środowisku, aby kształtując w swym umyśle obraz całego państwa, orientował się w środowisku lokalnym, w którym żyje, uczy się i prawdopodobnie będzie pracować na przyszłość, jako dojrzały obywatel państwa polskiego.

Część materiału nauczania winna być ujęta z dwu punktów widzenia: od strony środowiska lokalnego oraz od strony całości państwa. Opracowując np. kwestię wytwórczości rzemieślniczej pożądaną będzie rzeczą najpierw tę sprawę omówić, o ile to oczywiście będzie możliwe, na podstawie materiału obserwacyjnego, wyzyskując w odpowiedni sposób wiadomości posiadane przez uczniów i odnoszące się do miejscowego środowiska. Później zaś należy tę kwestię przenieść na tło ogólnopństwowe.

Nie przy każdym temacie będzie możliwe takie podejście, czy to ze względu na sam temat, odnoszący się bezpośrednio do całości państwa, czy też ze względu na niedostępność pewnych tematów do obserwacji bezpośredniej (przynajmniej dla uczniów danego liceum). Program nie ustala szczegółowo, przy których kwestiach należy uwzględnić materiał obserwacyjny, zwraca

ca jedynie uwagę na konieczność wyzyskania go zawsze wtedy, gdy to jest możliwe.

Podany poniżej spis kwestyj, na które należało by zwrócić uwagę, umożliwi zdobycie obrazu środowiska lokalnego w jego różnorodnych dziedzinach życia.

Spis ten należy traktować jako ogólną wskazówkę, jakich wiadomości można szukać w materiale książkowym i obserwacji, a nie jako polecenie opracowania wszystkich zawartych w nim kwestyj.

a) Opis wyglądu zewnętrznego danego środowiska.

b) Skład i podział ludności pod względem narodowościowym, językowym, wyznaniowym, zawodowym, płci i wieku. Ruch ludności, przyrost naturalny i rzeczywisty, migracje, przeciętna długość życia, warunki higieniczne, stan zdrowotny ludności.

c) Praca i zajęcia ludności: rodzaj zajęć, ich podział, zajęcia główne i dodatkowe; rodzaje pracy wytwórczej: co i jak się wytwarza, zależność wytwórczości od położenia geograficznego, bogactw naturalnych, klimatu, komunikacji, potrzeb ludności i jej charakteru. Formy i organizacja wymiany dóbr: wymiana wewnątrz danego środowiska, wymiana z ośrodkami podobnymi (wsi ze wsią, miasta z miastem), wymiana z ośrodkami odmiennymi (miasta ze wsią i odwrotnie). Organizacje ułatwiające wymianę; pośrednictwo. Wyzyskane i niewyzyskane możliwości w zakresie zwiększenia produkcji i usprawnienia wymiany.

d) Własność warsztatów pracy (państwowa, samorządowa, społeczna, prywatna). Ich produkcyjność i opłacalność. Wielkość dochodu indywidualnego

i społecznego. Bezrobocie i opieka społeczna; ubezpieczenia.

e) Grupy społeczne, podstawy tworzenia się ich i rozróżniania. Formy organizacyjne życia społecznego, organizacje zawodowe, samorząd, administracja rządowa i jej udział w organizowaniu i życiu społeczeństwa. Rola jednostek i grup społecznych w kierowaniu życiem społecznym.

f) Życie kulturalne, jego przejawy oraz poziom. Organizacje kulturalne. Oświata szkolna i pozaszkolna. Swoiste odrębności danego środowiska (regionu). Obyczaje i zwyczaje.

Jasną jest rzeczą, że uzyskanie dostatecznie pełnej odpowiedzi na wyżej wymienione kwestie będzie możliwe przy istnieniu odpowiednich materiałów książkowych, niemniej jednak dużą rolę winna odegrać stała i systematyczna obserwacja.

W ten sposób w umyśle ucznia obok obrazu całości państwa może się wytworzyć obraz najbliższego środowiska. Winien on być jednak traktowany jako wycinek obrazu życia, pracy i organizacji całego państwa polskiego. Uczeń musi odczuwać i zrozumieć nierozrwalną łączność, we wszystkich dziedzinach życia, danego ośrodka z innymi w ogólnych ramach państwa.

Wytworzenie w umyśle ucznia zrozumiałego dla niego obrazu środowiska lokalnego będzie możliwe tylko przy pewnych sprzyjających warunkach. W razie ich braku (głównie materiału faktycznego) nauczyciel winien zrezygnować z tego, aby nie opierać pracy na niedostatecznych podstawach, i nie wyrzekając się materiału

obserwacyjnego traktować go jako materiał ilustracyjny do poszczególnych kwestyj, ułatwiający zrozumienie używanych nazw i pojęć oraz omawianych zjawisk.

W ciągu dwuletniego kursu uczeń winien zapoznać się z pojęciami i terminami z zakresu s o c j o l o g i i (społeczeństwo, grupa społeczna, cechy grupy nieorganizowanej i zorganizowanej, pojęcie więzi społecznej, władzy, ciągłości życia społecznego, cywilizacji, kultury itp.), z zakresu e k o n o m i i (cele działalności gospodarczej człowieka, potrzeby ludzkie i ich hierarchia, podział pracy i wzajemna zależność różnych zajęć, produkcja, usługi, wymiana, spożycie, podział dóbr, wartość, cena, formy posiadania, dochód społeczny, indywidualny, najważniejsze czynniki wpływające na kształtowanie się form działalności gospodarczej człowieka, współzależność ośrodków gospodarczych itp.), z zakresu nauk p r a w n y c h (konstytucja, prawo, ustawa, dekret, rozporządzenie itp.).

Pojęciowe zrozumienie zjawisk powinno następować na podstawie ujęcia wyobraźniowego, dostarczonego przez bezpośrednią obserwację. Uczeń, operując materiałem faktycznym, winien przyzwyczaić się do używania odpowiednich terminów naukowych, jak również używając terminów winien rozumieć jasno i dokładnie do jakich zjawisk życiowych mogą być zastosowane.

Organizując pracę przy poznawaniu i obserwowaniu środowiska należy wziąć pod uwagę wszelkie nasuujące się niebezpieczeństwa natury wychowawczej.

W tych wszystkich przypadkach, w których rozszerzenie zakresu wiadomości drogą obserwacji mogłoby przynieść szkody wychowawcze, należy z niej, przy danej kwestii, zrezygnować. Na tego samego typu niebezpieczeństwo należy zwrócić uwagę opracowując uzyskany materiał. Należy przestrzegać, aby nasuwające się wnioski nie były oparte na zbyt nikłym materiale faktycznym, aby nie były tworzone zbyt pośpiesznie lub powierzchownie. W pewnych przypadkach lepiej będzie zrezygnować z nasuwających się, może nawet pociągających i efektownych wniosków, i ograniczyć się wyłącznie do rzeczowego omówienia. Nie ukrywając istniejących braków i niedomagań, a nieraz nawet uświadamiając je uczniom, należy przez wskazanie możliwości poprawy, dokonanych wysiłków itp. odpowiednio daną sprawę oświetlić. Zawsze jednak należy unikać tworzenia w umysłach młodzieży obrazu zbyt jednostronnego, a przez to fałszywego.

Zorganizowanie pracy nad poznawaniem i obserwacją środowiska pozwoli również na wyrobienie w młodzieży zmysłu spostrzegawczego na zjawiska otaczającego życia, a przez to dopomoże do wyrobienia w niej czynnej postawy obywatelskiej. Istniejąca w każdej jednostce skłonność do obserwacji może być zwiększona przez wprowadzenie momentu obowiązkowości i racjonalnej organizacji pracy. Nauczyciel winien zaostrzać czujność uczniów, wskazując im, na co muszą zwrócić uwagę, winien im uświadamiać rzeczy ucho-

dzące ich spostrzegawczości, zwracać uwagę na wiarygodność (przez wskazywanie i ocenianie źródła wiadomości) oraz na znaczenie faktów zaobserwowanych. Metody pracy winien nauczyciel szczegółowo obmyśleć i określić, a następnie omówić z uczniami. Obserwacja środowiska nie może doprowadzić do przeciążenia uczniów pracą dodatkową i wprowadzać dezorganizację do normalnej pracy szkolnej. Najodpowiedniejszą formą będzie zapewne podział pracy między uczniów, z tym jednak zastrzeżeniem, aby praca wykonana przez każdego z nich stanowiła pewną całość. Inicjatywie nauczyciela pozostawia się również opracowanie form zbierania i sumowania wiadomości i obserwacji jednostkowych (sprawozdania poszczególnych uczniów w klasie, opracowanie poszczególnych działów na podstawie materiału dostarczonego przez innych uczniów itp.).

Materiał nauczania, zawarty w „Zagadnieniach życia współczesnego“, podzielony jest w ten sposób, aby w przypadkach, gdy całości kursu (przez dwa lata) nie może prowadzić jeden nauczyciel, co było by rzeczą najbardziej pożądaną, mógł klasę I objąć nauczyciel, posiadający raczej wykształcenie geograficzno-gospodarcze, a klasę II — wykształcenie historyczno-prawne.

Podział nauczania między dwu nauczycieli nie może w żadnym razie doprowadzić do zniekształcenia programu przez całkowite usunięcie lub powierzchowne potraktowanie działów, nie należących do za-

PEDAGOGICZNA BIBLIOTEKA

RP 2477